

ГЕОЛОЖКИЯТ ФЕНОМЕН „СЛОНЪТ” ПРИ С. ДОЛНИ КОРИТЕН, КЮСТЕНДИЛСКА ОБЛАСТ

Борис Вълчев, Венелин Желев, Стоян Танацев

Минно-геоложки университет „Св. Иван Рилски”, 1700 София, b_valchev@mgu.bg

РЕЗЮМЕ.Геоложкият феномен „Слонът”, известен още като „Шупли камък” е с надморска височина 868 m и се намира в централната част на Кобилска планина, в долината на р. Уйненщица, на 770 m запад-югозападно от с. Долни Коритен, Кюстендилско. Феноменът е оформен в скалите на субвертикална пачка от кластични варовици на една флишоидна задруга (Горен Еоцен-Долен Олигоцен). Наподобява тяло на слон с дължина 17,50 m и височина 5,50 m с ясно обособена глава и хобот. Резултат е от комбинацията на три фактора: литоложки, тектонски и геоморфоложки. Разположението на по-устойчивата варовикова пачка между сравнително некомпетентните пластове на флишоидната задруга, от една страна, и субвертикалното ѝ положение в югозападното бедро на малка синклинала, е благоприятствало твореца, който чрез своите оръдия - избирателната денудация и ерозията, е оформил тази странна релефна форма. Според класификацията на геоложките феномени „Слонът” се отнася към обектите с естетическа стойност (клас геоморфоложки обекти), а според оригиналната българска методика за оценяване на геоложки феномени той е с локално значение. Отговаря на критериите за природна забележителност по Закона за защитените територии. В съчетания с красивата природа, интересния геоложки строеж, присъствието на още няколко геосайта с научна и естетическа стойност, както и наличието на следи от древен златодобив, „Слонът” допълва местния ландшафт и заслужава да бъде популяризиран и запазен.

„THE ELEPHANT” GEOLOGICAL PHENOMENON NEAR DOLNI KORITEN VILLAGE, KYUSTENDIL DISTRICT

Boris Valchev, Venelin Jeleu, Stoyan Tanatsiev

University of Mining and Geology “St. Ivan Rilski”, 1700 Sofia, b_valchev@mgu.bg

ABSTRACT. „The Elephant” geological phenomenon, known as „Porous Stone”, is situated at the central area of Kobiliska Mountain in the Ujnenshtitsa River valley, 770 m west-southwest of Dolni Koriten village, Kyustendil District at an elevation of 868 m. The phenomenon is formed in the rocks of a subvertical limestone package of flyshoid formation (Upper Eocene-Lower Oligocene). It resembles an elephant body - 17,50m long and 5,50 m high, with distinct head and proboscis. It resulted of combination of 3 factors: lithology, tectonics and geomorphology. The location of the resistant limestone packet among the incompetent layers of flyshoid formation as well as its subvertical dipping in southwestern limbs of a small syncline, enabled the creator who by means of his tools - selective denudation and erosion, has sculptured this strange relief form. According to the classification of the geological phenomena „The Elephant” is referred to the geosites of aesthetic value (class geomorphologic geosites) and according to the original Bulgarian methodology for estimation of geological phenomena it corresponds to the criteria for geosite of local importance. It also corresponds to the criteria of natural site according to the Protected Areas Act. In combination with the wonderful nature, complicated geological structure, presence of several geosites with scientific and aesthetic value as well as traces of ancient gold mining, „The Elephant” represents a natural part of the local landscape and deserves to be popularized and protected.

Увод

Районът на Кюстендилското Краище се характеризира с разчленен релеф и добра разкритост на скалните комплекси – една отлична предпоставка за експонирането на геоложки феномени както с висока естетическа, така и с висока научна стойност. Независимо от този факт той остава встрани от дискусиите за българското геоложкото наследство. В „Регистър и кадастър на геоложките феномени в Република България” (1999-2003) е представен от общо три геотопа - два обекта с висока научна стойност („Разрез Полетински дол” и „Гърбински навлак”), както и един обект с висока естетическа стойност („Земенски скали”). Описаният в настоящата статия геоложки феномен „Слонът”, намиращ се при с. Долни Коритен, Кюстендилско (фиг. 1), се явява естествено допълнение към представите за геоморфоложкото разнообразие в тази част от страната. Досега феноменът не е обявяван за защитена площ и не фигурира в „Регистър и кадастър на геоложките феномени в

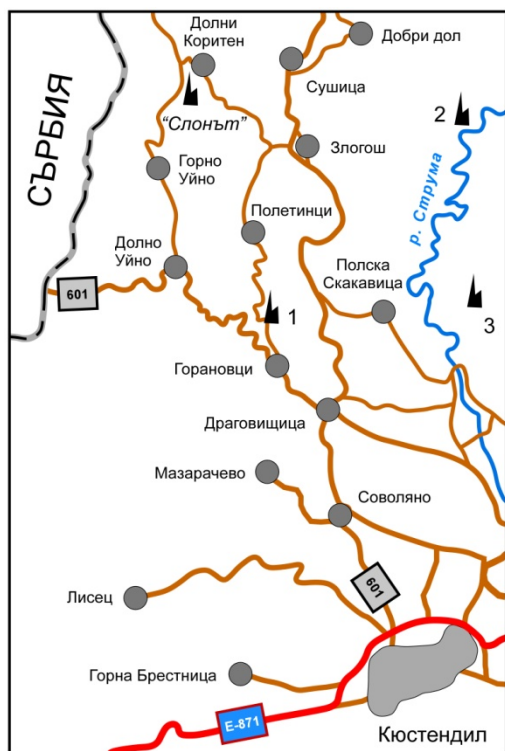
Република България”. Следващите редове имат за цел да представят накратко геоложкия строеж на района, да направят характеристика на геоложкия феномен и да популяризират възможностите за включването му в туристически маршрути.

Данни за геоложкия строеж на района

Стратиграфия. Районът на геоложкия феномен (фиг. 2) е изграден от раннопалеозойски метаморфити и гранити, триаски и палеогенски теригенни, теригенно-карбонатни и карбонатни скали, неогенски и кватернерни континентални наслаги.

Най-старите скали в района се разкриват в югозападната му част. Те са представени от *Чешлянските метаседименти* (Камбрий-Ордовик), които в по-ранни публикации са описвани като „Чешлянска свита” (Първанов, 1967; Загорчев и Динкова, 1991; Загорчев, 1993), но предвид неслое-

стия им характер Милованов и др. (2006) заменят ранговия термин с литоложки. Единицата е представена от калкошисти, серицит-хлоритови шисти, метапясъчници и диабазии.

Фиг. 1. Схема за достъп до геоложкия феномен „Слонът“ с местоположението на други геоложки феномени в района: 1- „Разрез Полетински дол“; 2 – „Земенски скали“; 3 – „Гърбински навлак“

Югозападно от с. Долни Коритен се разкрива малко тяло от *левкократни гранити* (Ордовик), пресичащо Чешлянските метаседименти. В регионален аспект тези скали са покрити несъгласно от палеогенски и неогенски седименти, но в разглеждания район (фиг. 2) се разкрива само неогенската им покривка.

Триаската система се разкрива на широки площи северно, изток-югоизточно, западно и южно от с. Долни Коритен. Включва скали на Искърската и Мизийската група. *Искърската карбонатна група* (Тронков, 1981) е представена от три свити – Боснекска, Радомирска и Трънска, а *Мизийската група* (Чемберски и др., 1974) включва само скалите на Комщицката свита.

Боснекската свита (Тронков, 1975; Аниз) се разкрива южно и източно от с. Долни Коритен. Тя е изградена от сиви, на места бели захаровидни, дебелопластови доломити с неясна слоестост и прослойки от доломитни варовици. Покрива с рязък литоложки контакт скалите на Могилската свита (извън района). Дебелината ѝ не надхвърля 50 m.

Радомирската свита (Тронков, 1983; Ладин) се наблюдава под формата на няколко тесни ивици северно, югозападно, южно и източно от с. Долни Коритен. Покрива с рязка литоложка граница Боснекската свита. Включва тъмносиви до сивочерни тънкопластови афанитови варовици, тъмносиви ядчести варовици пачки от

тъмносиви до зеленикави мергели и аргилити („даонелни лиски“), богати на фосили (Тронков, 1983; Загорчев, 1993; Budurov et al., 1995). Дебелината на свитата се изменя от 50 до 150m.

Трънската свита (Тронков, 1981; Карн-Нор) се разкрива на широки площи в целия район. Покрива с постепенен преход Радомирската свита. Представена е от светлосиви до тъмносиви и белезникави афанитови варовици с прослойки от яснокристалинни варовици. Дебелината ѝ е в диапазона 100-250 m.

Комщицката свита (Тронков, 1969; Нор) има ограничено разпространение в изследвания район. Разкрива се в малки изолирани петна източно от с. Долни Коритен. Лежи с рязка литоложка граница върху Трънската свита. Изградена е от червени аргилити и алевролити с прослойки от кварцови пясъчници. Дебелината на единицата е в рамките на 100-150 m.

Палеогенската система е изградена от скалите на брекчоконгломератната и флишоидната задруга (Милованов и др., 2006; Горен Еоцен–Долен Олигоцен), които се разкриват непосредствено на запад и югозапад от с. Долни Коритен. *Брекчоконгломератната задруга* лежи трансгресивно върху Чешлянските метаседименти и е представена от полигенни брекчоконгломерати, конгломерати, пясъчници и глини. Дебелината ѝ варира от 0 до 130 m. *Флишоидната задруга* покрива трансгресивно Трънската свита или Брекчоконгломератната задруга. Включва редуващи се разнозърнести пясъчници, алевролити и аргилити. Дебелината на единицата е от 0 до 120 m. Непосредствено на югозапад от с. Долни Коритен в обема на задругата се наблюдава картируема пачка от кластични варовици, в която е скулптиран „Слонът“ (фиг. 2).

Неогенските скали се разкриват в изолирани петна северозападно, югозападно и югоизточно от с. Долни Коритен. Представени са от *езерно-речни седименти* (Милованов и др., 2006; Понт-Долен Роман), включващи чакъли, конгломерати, пясъци и глини. На места дебелината на тези седименти надхвърля 150 m.

Кватернерът в района е представен от *делувиялни отложения* (Плейстоцен-Холоцен), които се разкриват в две петна северно и западно от с. Долни Коритен и включват груби късове от гнайси, гранити, пясъчници и варовици, споени с глинесто-песъчлива спойка.

Тектоника. В регионален аспект районът на геоложкия феномен попада главно в обхвата на Трънско-Лужничката подединица (Загорчев, 1990) на Струмската единица (Загорчев, 1984, 1990, 1993), в рамките на тектонска зона, описвана като Краищиди (Бончев, 1971), Краищненска зона (Иванов, 1998) или Моравско-Родопска зона (Dabovski et al., 2002). В югозападния край на района (фиг. 2) се разкрива и малък фрагмент от челото на Полетинския навлак на Моравската единица. Той включва калкошисти, серицит-хлоритови шисти, метапясъчници и диабазии (Чешлянски метаседименти), процепени от левкократните палеозойски гранити. По-голямата част от навлака е покри-

1, 2, 6). В този участък тя е с дебелина 1,60 - 2,00 m и в надлъжен разрез наподобява тяло на слон с ясно обособена глава и хобот (табл. I, сн. 2-5). Дължината на скалната композиция е 17,50 m, а височината ѝ – 5,50 m. Разположението на по-устойчивата варовикова пачка между сравнително некомпетентните пластовете на флишоидната задруга, от една страна, и субвертикалното ѝ положение в югозападното бедро на синклиналата е благоприятствало твореца, който чрез своите оръдия - избирателната денудация и ерозията, е оформил тази странна релефна форма. Името „Шупли камък“, с което тя е известна сред местното население, се дължи на повсеместно развитите каверни в пачката на кластичните варовици. Това от своя страна е резултат от нейния генезис. Релефната форма представлява пролувиален конус, подхранван от близко разположена суша, изградена предимно от триаските карбонати на Искърската група. Възщност „кластичните варовици“ представляват карбонатни брекчи, в които късовете са предимно от триаски варовици и доломити, споени също с карбонатна спойка. Поради разликата във възрастта на късовете и спойката, те са литифицирани в различна степен, което ги прави различно устойчиви на ерозията. По-меката спойка се разрушава по-бързо, като в скалата се образуват негативни микрорелефни форми, означавани като шупли или каверни. Макар и рядко, в пачката се наблюдават и кварцови късове, преотложени от долготриаските конгломерати (Петроханската теригенна група), разкриващи се южно и югоизточно от нея или от палеогенската брекчоконгломератна задруга под нея. На места те са запазени и изграждат позитивни микрорелефни форми, но на други са отделени от скалата и образуват характерни кръгли или овални негативни форми (табл. I, сн. 7-9).

В югозападната стена на „Слонът“ се наблюдават и плитки (до 5 cm) квадратни (12x12 cm) или правоъгълни (30x14 cm) ниши (табл. I, сн. 10). Очевидно те са дело на човешка ръка и най-вероятно са използвани като опорни елементи за временна постройка (заслон).

Според класификацията на геоложките феномени „Слонът“ се отнася към обектите с висока естетическа стойност (клас геоморфоложки обекти), а според оригиналната българска методика за оценяване на геоложки феномени (Синьовски и др., 2002) той е с локално значение. Отговаря на критериите за „природна забележителност“ по Закона за защитените територии.

„Слонът“ не се нуждае от специални мерки за защита. За по-доброто му експониране обаче е необходимо да се изсече буйната дървесна и храстовидна растителност, която от пролетта до есента го скрива почти напълно от погледа на туристите (табл. I, фиг. 1).

Заклучение

Описаният геоморфоложки феномен допълва представите за българското геоложко наследство в тази част на страната. Естественото съчетание на сложен

геоложки строеж и разнообразен релеф предполага наличието на възможности за откриването на нови феномени с висока естетическа и научна стойност, които да бъдат включени в туристически маршрути заедно с популярните вече „Земенски скали“, „Разрез Полетински дол“ и „Гърбински навлак“, посещавани ежегодно по време на студентски практики и научни геоложки екскурзии.

От друга страна, в района могат да бъдат посетени и някои обекти с историческа стойност за българската геология. Това са старите отработки в надзаливните тераси и неогенските конгломерати около селата Горно Уйно, Соголяно и Ръждавица, свидетелстващи за добива на расипно злато в миналото.

Красивата природа, добре развитите комуникации и близостта до областния център с неговото богато културно и историческо наследство ни дава основание да приемем, че районът на Кюстендилското Краище притежава висок геотуристически потенциал.

Литература

- Бончев, Е. 1971. *Проблеми на българската геотектоника*. С., „Техника“, 204 с.
- Желев, В., П. Милованов, Е. Горанов, В. Вълев, И. Петров, Е. Илиева. 2006. *Геоложка карта на Република България в М 1:50 000. Картен лист К-34-57-Г (Райчиловци) и К-34-58-В (Драговищица)*. МОСВ, Българска национална геоложка служба, С., „Апис 50“ ООД.
- Загорчев, И. 1984. Роль надвигов в альпийском строении Краиштит. – *Geologica Balc.*, 14, 4, 37-64.
- Загорчев, И. 1990. Корреляция между тектоническими единицами и зонами в пограничных районах Юго-Западной Болгарии. – *Comt. Rend. Acad. Bulg. Sci.*, 43, 7, 53-56.
- Загорчев, И. 1993. *Обяснителна записка към геоложката карта на България в мащаб 1:100 000. Картни листове Босилеград и Радомир*. КГМР, Геология и геофизика, С., „Болит“, 77с.
- Загорчев, И., А. Динкова. 1991. *Геоложка карта на България в мащаб 1:100 000. Картни листове Босилеград и Радомир*. С., ПГПГК на КГ.
- Иванов, Ж. 1998. *Тектоника на България*. Хабилит. труд, Соф. унив., 545 с.
- Милованов, П., Е. Горанов, В. Желев, В. Вълев, И. Петров, Е. Илиева, Е. Найденов. 2006. *Обяснителна записка към геоложката карта на Република България в М 1:50 000. Картен лист К-34-57-Г (Райчиловци) и К-34-58-В (Драговищица)*. МОСВ, Българска национална геоложка служба, С., „Унискорп“ ООД, 59 с.
- Първанов, Б. 1967. Опит за литостратиграфско поделение на метаморфните скали в централния и южния дял на Краището. – В: *Юбил. сб. по геология*, 317-323.
- Синьовски, Д., В. Желев, М. Антонов, С. Джуранов, З. Илиев, Д. Вангелов, Г. Айданлийски, П. Петров, Х. Василев. 2002. Метод за оценка на геоложки феномени. – *II Международна конференция SGEM, Варна*, 25-33.

- Тронков, Д. 1975. Бележки върху стратиграфията на триаса в Голо бърдо. – *Палеонтол., стратигр. и литол.*, 1, 71-84.
- Тронков, Д. 1981. Стратиграфия триасовой системы в части Западного Средногорья (Югозападная Болгария). – *Geologica Balc.*, 11, 1, 3-20.
- Тронков, Д. 1983. Стратиграфические проблемы Искърской карбонатной группы (триас) Юго-Западной Болгарии. – *Geologica Balc.*, 13, 5, 91-100.
- Чемберски, Г., Я. Валцарова, И. Монахов. 1974. Литостратиграфия на пъстроцветните теригенно-карбонатни и карбонатни седименти, свързани с триаса, разкрити при дълбокото сондиране в СЗ и ЦС България. – *Год. ДСО "Геол. проучв."*, 20, 327-341.
- Budurov, K., E. Trifonova, I. Zagorchev. 1995. The Triassic in Southwest Bulgaria. Correlation of key sections. – *Geologica Balc.*, 25, 1, 27-60.
- Dabovski, C., I. Boyanov, C. Christchev, T. Nikolov, I. Sapunov, Y. Yanev, I. Zagorchev. 2002. Structure and alpine evolution of Bulgaria. – *Geologica Balc.*, 21, 4, 1-8.
- Tronkov, D. 1969. Neue Angaben über das Alter der bunten Gesteines "Räts" (obere Trias) in Bulgarien. – *C. R. Acad. Bulg. Sci.*, 21, 4, 363-366.

Статията е рецензирана от проф. д-р Димитър Синьовски и препоръчана за публикуване от кат. „Геология и геоинформатика“.

ТАБЛИЦА I

ТАБЛИЦА I

1-2 – общ изглед на субвертикалната варовикова пачка на флишоидната задруга в долината на р. Уйненщица на 770m ЗЮЗ от с. Долни Коритен – поглед от ЮЗ; 3 – близък план на геоложкия феномен „Слонът“ – поглед от ЮЗ; 4 – „главата“ и „хоботът“ на „Слонът“ – поглед от СИ; 5 – фрагмент от скалната композиция – поглед от ЮИ; 6 – субвертикалните варовикови пластове – поглед от СЗ; 7-9 – ясно изразени шупли в скалите на варовиковата пачка, дали името „Шупли камък“; 10 – малки ниши в основата на „главата“ на „Слонът“, вероятно дело на човешка ръка.